

คุณค่าของศิลปพื้นบ้าน กับการคงอยู่ในสังคมไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประหยัด เกษม

สังคมไทยในอดีตโดยภาพรวมเป็นสังคมเกษตรกรรม มีอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำประมง เพื่อการยังชีพไปวันๆ มากกว่าที่จะทำงานเป็นอุตสาหกรรม ทำรายได้ให้มั่นคง มั่งคั่ง ความเป็นอยู่เรียบง่าย ค่อนข้างจะไม่สู้ดีนัก เพราะหากประสงค์เพียงมีกินมีใช้เท่านั้น

ความสนุกสนานสันทัดสรวลของคนในยุคนั้น หากได้มีการละเล่นหยอกล้อ พอให้เกิดความเพลิดเพลิน ได้มีโอกาสพักผ่อน หัวเราะ พูดคุยกันตามสภาพที่พอจะมี ก็เป็นการเพียงพอแล้ว

ผู้สร้างสรวลความสุข คือ ทุกคนที่อยู่ในวงบันเทิงนั้น จะร่วมกันร้อง จะร่วมกันเล่น ทุกคนร้องเป็น รำเป็น เล่นเป็น เป็นบรรยากาศที่ด้อยที่ด้อยอาศัยกันความสนุกสนานจึงกระจายไปทั่วทุกคน

โอกาสที่จะสนุกสนานสันทัดบันเทิงกัน มีได้ตลอดเวลา ทั้งในเวลาทำงาน การประเพณี เมื่อมีการชุมนุมกัน เมื่อนั้นจะต้องร่วมวงกันสนุก ยามลงแขกเกี่ยวข้าว เพื่อไม่ให้เหงาและเจียบในท้องนา ก็คิดหาท่วงเล่นกัน ยามล่องเรือไปร่วมงานกฐินผ้าป่า มีเรือมาชุมนุมกัน เรือหนุ่ม เรือสาว เรือขีเม่า ถือเป็นโอกาสเข้าร่วมวงร้องเพลงเรือกันเป็นที่สนุกสนาน การละเล่นพื้นบ้านทั้งหลายจึงเกิดมาได้โดยนัยนี้ เพื่อสนองความต้องการสุนทรีย์ของมนุษย์

ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไป การทำงานเพียงพอให้พอมีพอใช้กำลังจะหมดไป ทุกคนจะต้องดิ้นรนทำงานหาเงินเพื่อมีรายได้มั่นคง มั่งคั่ง ให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ในสังคมอุตสาหกรรม ในสังคมใหม่ทุกคนสนใจอยู่ที่การทำงาน ไม่สามารถจะตั้งวงเฮฮาสนุกสนานในเวลาว่างได้ เพราะเป้าหมายของการทำงานต่างกัน ตารางความบันเทิงจะต้องได้เป็นเวลา มีคนจัดมาให้โดยเราจะต้องจ่ายเงิน สำหรับความบันเทิงที่เราต้องการนั้น เพลงจากที่เคยร้องเล่นกันเองก็กลายเป็นเพลงที่ผู้อื่นร้องให้ฟัง การละเล่นที่คิดแต่งมาร่วมวงเล่นสนุกสนานก็เปลี่ยนมาเป็นการนั่งชมผู้อื่นแสดง ทุกสิ่งทุกอย่างจะกลายเป็นอาชีพไป ผู้จะรักษาศิลปะ หรือการงานใดไว้ก็คือคนที่ทำงานอาชีพนั้น ทำศิลปะนั้นๆ เท่านั้น ไม่ใช่งานของทุกคนดังเช่นแต่ก่อนอีกแล้ว

อีกประการหนึ่ง ศิลปวัฒนธรรมหลายประเภทกำลังจะหดหายไปเพราะหมดหน้าที่ เช่น เพลงกล่อมเด็ก เมื่อแม่มีเทปเพลง มีวิทยุให้ลูกฟัง การจะมานั่งแต่งเพลง ร้องเองไม่ทันสมัย การเล่นเพลงเรือ เพลงฉัควา กำลังจะหาตัวไม่ได้ เพราะไม่มีลำน้ำ ลำคลองให้ล่องเล่น และข้อสำคัญท้องน้ำไม่ได้เป็นจุดนัดพบของหนุ่มสาวอีกต่อไป

จากการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมเช่นนี้ ศิลปินพื้นบ้านของไทย ย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นอย่างมาก หากไม่ปรับตัวให้เหมาะสมอาจจะล้มหรือสลายไปจากสังคมได้ การจะปรับตัวให้อยู่ได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าเข้าใจ "คุณค่า" ของตนเพียงใด

คำว่า "คุณค่า" เป็นคำสั้น แต่มีความหมายลึกซึ้งมากเป็นคำประสมระหว่างคำ "คุณ" และ "ค่า"

"คุณ" หมายถึงความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่งนั้นๆ และความดีเหล่านั้น จะต้องมิได้ขณะเป็นไปในทางที่ต้องการ นำปรารถนา นำพอใจ

"ค่า" หมายถึง ประโยชน์ในตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่มีผลใช้ได้ดีสมกับที่คิดมุ่ง

"คุณค่า" จึงหมายถึง คุณลักษณะที่เป็นไปในทางที่ต้องการ นำปรารถนา นำพอใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และมีประโยชน์พร้อมที่จะใช้ได้ดีสมกับที่คิดมุ่งไว้

เพื่อให้เกิดความกระจ่างในความหมายตามที่ได้นิยามไว้ ใคร่ขอยกตัวอย่างมาพิจารณาประกอบ ดังนี้

สำนวนไทยที่ว่า "แกงจืดจึงรู้คุณเกลือ" คำที่จะพิจารณาในที่นี้คือ "เกลือ"

"คุณ" ของเกลือ คือ ความเค็ม มีคุณสมบัติในการช่วยแต่งรสต่างๆ ให้มีความเข้มข้นกว่าเดิม การทำน้ำแกงโดยไม่เค็มเกลือ ย่อมทำให้รสชาติแกงนั้นจืดไม่เข้มข้น เมื่อรู้ว่าคุณเค็มนั้นช่วยแต่งรสชาติให้เข้มข้นขึ้นได้ จึงคิดหาเกลือมาเติม "ค่า" ของเกลือคือ "ใช้แต่งรสชาติแกงให้เข้มข้นขึ้น" เป็นต้น

ใคร่จะขอยกสำนวนของชาวนครศรีธรรมราช มาพิจารณา อีกสำนวนหนึ่ง คือ "คนกับยา ปลากับเกลือ เรือกับซีซัน เป็นของคู่กัน"

"คุณ" ของยา คือ การบำบัดรักษาโรค แล้วแต่สรรพคุณของยาตัวนั้น เช่น ฟ้าทะลายใจ เป็นพืชสมุนไพร แก้อาการเจ็บคอ แก้อหวนต์ คนจึงนำมาใช้เป็นยาแก้อหวนต์

"คุณ" ของเกลือ ในสำนวน "ปลากับเกลือ" คือ ช่วยถนอมเนื้อปลาเนื้อสัตว์ให้เปื่อยช้า คนจึงนำมาใช้ประโยชน์ในการถนอมอาหาร ทำปลาเค็ม เป็นต้น

"คุณ" ของซีซัน คือ ความเหนียว และอ่อนตัวสามารถยึดติดได้คงทนและนาน การทอดเรือไม่ให้รั่วในยุคที่ไม่มีกาววิทยาศาสตร์ ซีซันจึงเป็นกาวธรรมชาติที่มีประโยชน์ยิ่ง

"คุณ" และ "ค่า" อาจจะไม่เป็นของที่คู่กันเสมอไป หากนำคุณนั้นไปใช้ไม่เหมาะสม ผู้ใช้จะต้องเป็นผู้รู้จักใช้ ควรเป็นผู้รู้พร้อมด้วย "สัมปรีชธรรม ๗ ประการ" คือ

๑. รู้จักเหตุ (สัมมัญญตา) รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล ศิลปินต้องรู้ว่า ศิลปินคือใคร มีหน้าที่อะไร เมื่อรู้หน้าที่ก็ปฏิบัติตามหน้าที่นั้น จึงจะบรรลุผลที่ต้องการ

๒. รู้จักผล (อัตถัญญตา) รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ และรู้ผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ

๓. **รู้ตน (อัตตัญญา)** รู้ว่า โดยฐานะ ภาวะ เพศ วัย ความรู้ ความสามารถพลังของตนในบัดนี้เป็นอย่างไร

๔. **รู้ประมาณ (มัตตัญญา)** รู้ความพอดี รู้จักประมาณตนว่ามีความรู้ความสามารถทำงานได้ระดับใด หากทำงานเกินความรู้ ความสามารถควรจะหากลุ่มหาพวกมาเสริมแรงเสริมกำลัง

๕. **รู้กาล (กาลัญญา)** รู้กาลเวลาอันเหมาะสมที่ต้องใช้ในการประกอบกิจการที่ทำงาน เช่น ตรงเวลานัด คิดประดิษฐ์คิดงานทันเวลา จัดการแสดงได้พอเหมาะกับเวลา เป็นต้น

๖. **รู้ชุมชน (ปริสัญญา)** รู้ரியที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกริยาอย่างไร จะต้องพูดอย่างไร การนำเสนองานศิลปะเพื่อให้เข้าถึง วัยรุ่น นักวิชาการ และชาวบ้าน ควรจะมีการเสนอที่แตกต่างกัน

๗. **รู้จักบุคคล (บุคคลัญญา)** รู้ความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ คุณธรรมเป็นเช่นไร การปฏิบัติต่อศิลปินชั้นครู ศิลปินต่างแขนง หรือศิลปินรุ่นศิษย์ย่อมปฏิบัติแตกต่างกัน

นิทานเรื่อง "ไก่กับพลอย" เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ของมีคุณบางทีก็ไม่มีค่าได้ ไก่ ในนิทานเรื่องนี้ ที่กำลังคุ้ยเสียดอาหาร ไปพบพลอยเม็ดหนึ่ง แต่ไก่ไม่ได้ดีใจแม้แต่น้อยนิด มิน่าซ้ำยังคิดอีกว่า "พลอยที่คนถือว่าสวยมีค่า เมื่อนำมาประดับกายนั้น มีค่าสู้ข้าวเปลือกเม็ดเดียวก็ไม่ได้" ค่าจึงขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอย

เรื่องเศรษฐศาสตร์กลางท้องทะเลลึก เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า "ค่า" ขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอย เมื่อเศรษฐีและยากดกอยู่ในเรือลำเดียวกัน กลางทะเลลึกเป็นเวลานาน อาหารย่อมมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เศรษฐีผู้มั่งมีเงินรู้ว่าเวลาอย่างนี้เงินไม่มีค่าแล้ว จึงเอาเงินแลกขนมปังจาก ยากก็ตั้งใจที่ได้ลาภเงินก้อนโตโดยไม่คาดฝัน ยอมแลกขนมปังกับเงินของ เศรษฐีผู้คิดว่าเงินมีค่าสามารถบันดาลได้สารพัดนึก แต่เมื่ออยู่นานเข้าโดยไม่มีเค้าว่าจะได้เข้าฝั่งหรือไม่ รู้สึก

หิว แต่ไม่มีขนมปังแล้ว จึงขอซื้อขนมปังจากเศรษฐี เศรษฐีผู้รู้เหตุผลว่าถึงอย่างไรเงินทั้งหมดจะต้องตกเป็นของตนดั้งเดิมแน่นอน ก็ยื่นเงื่อนไขแลกขนมปังกับเงินทั้งหมด ยากจำเป็นต้องซื้อเพราะประทังชีวิต ผู้รู้จักเหตุ, ผล, ตน, ประมาณ, กาล, ชุมชน และบุคคล ย่อมรู้จักใช้ "คุณ" ที่มีอยู่ให้เกิด "ค่า" ดังนี้

ศิลปินพื้นบ้านคือใคร

ศิลปินพื้นบ้าน คือ ผู้ที่มีความสามารถในการแสดงออก ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกออกมาได้อย่างมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ และสามารถดึงดูดให้ผู้รับ คือ ผู้ชมผู้ฟัง ฯลฯ มีอารมณ์คล้อยตามได้

ในส่วนของพื้นบ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงออกถึงความสนุกสนาน ร่าเริงเบิกบานใจ ตามสภาพท้องถิ่น ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ของถิ่นนั้น การร้องรำทำเพลงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนพื้นบ้านทั่วไป

"คุณ" ของศิลปินอยุธยา

คุณของศิลปินอยู่ที่การให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน เป็นอาหารหูก อาหารตา อาหารใจ ความไพเราะ สวยงาม และสาระประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับ ใคว่านำศิลปินแห่งชาติมาเป็นตัวอย่าง แห่งการสร้างคุณค่าแก่ตน ดังนี้

หนังกัน ทองหล่อ ศิลปินแห่งชาติ

สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) ปี ๒๕๒๙

"สาระประโยชน์อันเป็นคติโลกและศีลธรรม" ที่หนังกัน ทองหล่อ ส่งผ่านสื่อพื้นบ้านประเภทหนังตะลุง ทั้งจากเนื้อเรื่อง บทเจรจา และมุขตลกให้คนทุกเพศ ทุกวัย นำกลับไปขบคิดและเล่าสืบต่อกันอย่างภูมิใจ ที่ถือว่าตนได้ดูหนังดี และได้ของดีกลับไปอวดญาติมิตร

สาระประโยชน์ที่ท่านเจตนาสอดแทรกผ่านนาฏการของรูปหนัง ได้แทรกซึม และฝังลึก พอพูนภูมิปัญญา และโลกทรรศน์ที่งดงามให้แก่ชาวบ้านอย่างมีพลัง"

นายเคน ดาเหลา ศิลปินแห่งชาติ

สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ปี ๒๕๓๙

"มีลีลาการลำ และศิลปะการใช้น้ำเสียงเป็นที่ประทับใจคนฟังอย่างยิ่ง เป็นผู้ที่มีปฏิภาณเป็นเลิศในเชิงกลอนลำสด มีคารมคมคาย ทั้งลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเต้ย รวมถึงสำนวนกลอนผญาแบบอีสาน สำนวนกลอนนอกจากจะเฉียบคม ลึก ถึงใจผู้ฟังแล้วยังประกอบด้วยสาระที่น่าฟังเป็นศิลปินผู้อุทิศตนเพื่อสังคม"

นายบุญยั้ง เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ

สาขาศิลปะการแสดง (ลิเก) ปี ๒๕๓๙

"เป็นผู้รอบรู้ ทั้งกระบวนการกลอน กระบวนร้อง กระบวนรำของลิเกทรงเครื่อง มีความสามารถในการแสดงให้หลายบทบาท ทั้งตัวเอก ตัวโกง และตัวตลก รอบรู้เรื่องเพลง สามารถบรรเลงดนตรีได้ ทั้งปี่พาทย์และเครื่องสาย

ความสามารถด้านนี้ ทำให้พัฒนาลิเกทรงเครื่องให้มีคุณค่าทางศิลปะยิ่งขึ้น เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการด้านนี้ให้แก่ศิษย์"

นายคำ กาไวย์ ศิลปินแห่งชาติ

สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน- ช่างฟ้อน) ปี ๒๕๓๕

เป็นผู้สืบสานพัฒนา สร้างสรรค์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านล้านนาด้วยความรักและทุ่มเทจนเป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไปว่า เป็นศิลปินที่มีความเชี่ยวชาญอย่างสูงยิ่งในด้านการฟ้อนรำแบบพื้นบ้านล้านนา นอกจากนี้ ยังเชี่ยวชาญในด้านการตีกลองสะบัดชัย กลองปู่เจ้ และยังมีความคิดสร้างสรรค์ ประดิษฐ์กระบวนการฟ้อนรำแบบล้านนา ที่มีชื่อหลายชุด เช่น ฟ้อนสาวไหมชายหญิง ฟ้อนเครื่องเงิน ฟ้อนวี ฟ้อนดาบ ตามคำพรรณนาในมหาชาติ ขมับสร้อยสังกรณะ

จากตัวอย่างศิลปินแห่งชาติทั้ง ๔ ท่านที่กล่าวมา แต่ละคนมีคุณค่าแตกต่างกันไป กล่าวได้ว่าแต่ละท่าน "มีจุดขาย" เด่นเป็นของตัวเอง สรุปได้ว่ามีคุณค่าในตนเองอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. มีความรู้ในศิลปะสาขาของตนเองเป็นอย่างดีถึงขั้นเป็นตัวอย่าง เป็นแม่แบบที่มีคนรุ่นหลังยอมรับปฏิบัติตาม คือ ชั่นครู

๒. มีความสามารถ ฝึกหัดพัฒนาตนเองอยู่เสมอจนมีความสามารถพิเศษเด่นกว่าใคร ไม่เหมือนใคร หรือไม่มีใครทำได้ เป็นที่ประทับใจของผู้ชมผู้ฟัง

๓. สร้างงานสร้างคน มีการปรับปรุงพัฒนางานผลิตชิ้นงานไว้เป็นหลักฐานให้ปรากฏเป็นงานเอกลักษณ์เฉพาะตัว นอกจากนี้ยังถ่ายทอดงานศิลปะแก่ศิษยานุศิษย์ได้สืบทอดตลอดไปด้วย

ศิลปินจะพัฒนาตนให้คงอยู่ในสังคมได้อย่างไร

ปัญหาข้อนี้แก้ไขได้ แต่ไม่่ง่ายนัก แต่อย่างไรก็ตามเพื่อการอยู่ในสังคมไทยตลอดไป ศิลปินทั้งหลายจะต้องหาแนวทาง "รักษาคุณค่าและสร้างค่า" งานศิลปะของตนให้ได้

การรักษาศิลปะ หมายถึง การระวังไม่ให้เกิดอุบัติเหตุแก่งานศิลปะ ดูแลเอาใจใส่ให้อยู่ในสภาพดีเสมอ ป้องกันไม่ให้ถูกทำลาย เสียเวลาเมื่อเข้าภาวะเสื่อม และเลี้ยงดูให้อยู่รอดตลอดไป วิธีที่จะทำให้ศิลปะอยู่รอดตลอดไป อาจจะทำได้ด้วยวิธีต่อไปนี้

๑. ฝึกฝนตนเองให้มีความชำนาญ ในศิลปะสาขาที่ตนถนัด มีผลงานทางศิลปะดีเด่นไม่เหมือนใคร หรือไม่มีใครทำได้ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวจนเป็นที่ยอมรับในวงการศิลปะสาขานั้น ร้านอาหารชื่อดังทั้งหลายไม่ได้มีอาหารอร่อยไปเสียทุกแห่ง บางร้านจะชำนาญแต่การ "แกงส้ม" บางร้านจะชำนาญแต่ "แกงเลียง" บางร้านจะชำนาญแต่ "ยำไข่แมงดา" คนที่จะบริโภคก็จะเลือกหาเอาตามใจชอบฉันใด ศิลปินก็จะต้องหาเอกลักษณ์เฉพาะตัวเพื่อเป็น "จุดขาย" ของตัวเองให้ได้ฉันนั้น

๒. พยายามศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศิลปะในสาขาของตนให้เป็นคนมีความรอบรู้ เป็นผู้เชี่ยวชาญในศิลปะแขนงนั้นๆ ด้วยการหมั่นพบปะคนในวงการเดียวกันอยู่เสมอ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ถ่ายทอดความรู้แก่กัน สังคายนาประมวลบทลีลาที่มีแต่เดิมให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ทบทวนสิ่งที่รู้อยู่แล้วให้จดจำแม่นยำ ใช้การได้ทันทีอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นควรจะหาผู้วิจารณ์ แนะนำการร่วมประชุมสัมมนาเป็นการพัฒนาตนและสร้างค่าให้แม่นยำในเนื้อหา และมีความเชื่อมั่นมากขึ้นเพราะได้พบผู้รู้ ได้รู้หลักทฤษฎีเก่งปฏิบัติแต่ไม่ลัดทัดทฤษฎียอมพัฒนาช้ากว่าคนรู้ทฤษฎี

๓. พัฒนาศิลปะสาขานั้นให้ดียิ่งขึ้น การพัฒนาเป็นการหาวิถีทางที่จะทำให้งานศิลปะนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองแพร่หลาย อยู่ในความนิยมยาวนานและตลอดไป วิถีทางที่จะทำอาจจะดำเนินการ ในลักษณะต่อไปนี้

๓.๑ คิดประดิษฐ์เพิ่มเติม โดยรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้ ช่วยให้งานศิลปะมีเพิ่มขึ้น ทำให้สะดวกแก่การเลือกใช้ของผู้บริโภค อีกทั้งจะทำให้ผู้บริโภคไม่รู้สึกเบื่อกับการชมศิลปะซ้ำซากอยู่ตลอดเวลา

๓.๒ นำศิลปะที่มีอยู่มาปรับปรุง ตัดต่อ ตกแต่งให้เหมาะแก่การนำเสนอ เช่น เพื่อการสาธิต

เพื่อแสดงโชว์ขนาดสั้น โชว์ขนาดยาว หรือการแสดง
เต็มรูปแบบดั้งเดิม

๓.๓ การปรับตัวให้เข้ากับตลาด วัฒนธรรม
เป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ด้วยหวังที่จะให้มีการสั่งสมและ
สืบทอดตลอดไป การจะให้สืบทอดตลอดไป ต้องปรับตัว
ให้เหมาะสมกับสมัยเหมาะสม กับความนิยม วัฒนธรรมนั้น
ศิลปะนั้นจึงจะยืนยงอยู่ได้ ดูตัวอย่างสินค้าบางชนิด
เช่น ไค้ก เป๊ปซี่ การที่คงอยู่ในความนิยมอย่างยาวนาน
ได้ มีใช้ว่าเขาเปลี่ยนสูตรน้ำอัดลม หากแต่เปลี่ยน
รูปลักษณะของภาชนะบรรจุ จากขวดทรงเดิม มาเป็น
ขวดวันเวย์ และกระป๋องแบน ซึ่งสะดวกต่อการใช้
ง่ายต่อการพกพาเท่านั้น สารสำคัญ คือ สูตรน้ำอัดลม
ยังคงเดิม ปิดตาตี๋มก็ยังไม่รู้ว่าเป็น อะไร ศิลปินก็คงจะ
ทำได้ในแนวทางเดียวกัน การละเล่นพื้นบ้านคงจะ
ต้องปรับวิธีการวิ่งเข้าหาผู้บริโภค นักร้องต้องทำเทปตลับ
และวีดีโอขาย เพื่อให้ผู้บริโภคสะดวกต่อการใช้ ศิลปิน
พื้นบ้านก็ควรจะผลิตสื่อต่างๆ เพื่อให้มีการแพร่หลาย
เป็นที่รู้จัก หมั่นทำต่อเนื่องและบ่อยๆ การทำเทปหรือ
วีดีโอเพื่อรายการวิทยุ หรือรายการโทรทัศน์ หรือ
จัดจำหน่าย เพื่อให้ผู้บริโภคจะได้นำไปชมไปฟังได้โดย
สะดวก จึงเป็นวิธีที่น่าสนใจ แต่การทำงานคนเดียว
คงเป็นไปได้ไม่ถึง จึงถึงเวลาแล้วที่ศิลปินทั้งหลายจะ
ต้องรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการพัฒนางานศิลปะในสาขา
ของตน เพื่อยึดเป็นอาชีพให้ได้

๓.๔ ผดุงและสืบทอดศิลปะแขนงนั้น การ
ร่วมแสดงและเผยแพร่ตามควรแก่โอกาส อย่าคิดว่าข้ารู้
ข้าเก่งคนเดียว โดยไม่ถ่ายทอดความรู้ความสามารถ
แก่ใคร อย่าอยู่คนเดียว อย่าเก่งคนเดียว ศิลปะนั้น
มีโอกาสสูญหายได้ ควรหากกลุ่มเพื่อนศิลปินจัดตั้งเป็น
องค์กรที่มีกำลังในการหาทุน และแรงงานมาเกื้อหนุนก่อ
ให้เกิดกิจกรรม ทำให้งานแพร่หลายโดยไม่ล่าและ
เหน็ดเหนื่อย ทำให้เกิดสุขสบาย สนุกกับงาน การผดุง
และสืบทอดศิลปะก็จะเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน

๓.๕ มีคุณธรรม และมีความรักในศิลปะ
แขนงนั้น ศิลปินจะต้องรักและศรัทธาในศิลปะสาขา
ที่ตนทำอยู่ ต้องเชื่อว่าศิลปะสาขาที่ตนทำอยู่นั้นเป็นสิ่งดี

น่าชื่นชม เป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัว ไม่ควรนำศิลปะ
สาขาอื่นมาลอกก๊อกล้างหรือผสมให้เสื่อมทรม ความงาม
ความดีของศิลปะนั้นไม่มีปัญหาว่า "ล้ำสมัย" เป็นสิ่งที่
ทันสมัยอยู่เสมอ เพราะศิลปะต้องติดตามชีวิตที่เป็น
จริงตลอดไป รับผิดชอบต่อชีวิตที่อยู่ในขณะนั้น ความ
คิดฝันเชื่อมโยงไปสู่การรับใช้สังคมในอนาคตจึงปรากฏ
อยู่ในงานศิลปะทุกภาวะและโอกาส คนจึงขาดงาน
ศิลปะไม่ได้ งานศิลปะยังต้องรับใช้สังคมในส่วนสร้าง
สรรค์ความบันเทิง เบิกบานใจตลอดไป จึงควรภูมิใจ
ในฐานะที่เป็นผู้มีศิลปะ

ประการสำคัญที่ทำกันทุกวันนี้ มีการทำลาย
ศิลปะโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์กันมากมาย ตัวอย่างเช่น
หนังตะลุง และโนราจัดหาคอนเสิร์ตมาเติมเต็มแต่ง
บรรยากาศเพื่อเรียกความนิยม แต่มองให้ดีๆ จะเห็นว่า
เป็นการทับถมค่าของหนังตะลุง โนราว่าต่ำต้อย ต้อยค่า
ล้ำสมัย และการเติมใส่คอนเสิร์ตเข้าไปทำให้หนังตะลุง
ไม่เป็นหนังตะลุง โนราไม่เป็นโนรา คอนเสิร์ตก็
ไม่สามารถจะยึดดอกตอขบได้อย่างเต็มภาคภูมิว่าคอนเสิร์ต
จึงไม่สามารถสนองความต้องการผู้ชมได้สมบูรณ์
แม้สักอย่างเดียว คนชมคนชมไม่แน่ใจว่ากำลังกินอะไร
ชมอะไร ไม่นานก็เบื่อเลิกความนิยม การทำให้งาน
ศิลปะนั้นบริสุทธิ์จึงเป็นวิธีการที่ควรทำ

๓.๖ สร้างผลงานที่ยังประโยชน์ต่อสังคม
และมนุษยชาติ ศิลปินทั้งหลายควรจะได้ตั้งปณิธานหรือ
มีอุดมการณ์ ที่จะสืบสานงานศิลปะนั้นให้มียั่งยืนไป
ให้ได้ การพัฒนาตนสู่ความเป็นปราชญ์มีความรู้ ความ
สามารถในงานศิลปะสาขานั้น ความใฝ่ฝันที่จะมุ่งมั่น
สร้างสรรค์งานใหม่ให้แก่สังคม การสั่งสมมรดกศิลปะ
อันล้ำค่าด้วยอุทิศเวลาเพื่อการเผยแพร่และการถ่ายทอด
แก่นุชนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องตลอดไป ควรจะ
ปลูกสำนึกให้มีอยู่ในใจของศิลปินทั้งหลาย ส่วนจะ
สำเร็จเพียงใดขึ้นอยู่กับใจจะไขว่คว้า

แนวทางที่กล่าวมา คงจะช่วยสร้างคำรักชาติ
ของศิลปินพื้นบ้านให้คงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างแน่นอน